

О. ГОЛИЦЫНА

НОВЫЕ КРИТЕРИИ, КАСАЮЩИЕСЯ КЛАССИФИКАЦИИ МИНИМАЛЬНЫХ ИДИОМ В СОВРЕМЕННОМ ЯЗЫКОВЕДЕНИИ

Проанализированы позиции ученых, касающиеся категориальных признаков фразеологических единиц с одним полнзначным компонентом. При определении статуса минимальных идиом предлагается использование “критерия фразеологичности”, с помощью которого выявлены общие и специфические особенности МФЕ в сравнении с многокомпонентными фразеологизмами.

Ключевые слова: фразеологическая единица, минимальная идиома, критерий фразеологичности, полнзначный / служебный компоненты.

O. GOLITSYNA

THE PROBLEM OF THE STATUS OF MINIMAL IDIOMS IN MODERN LINGUASTICS.

Scientist's views on category features of fixed phrases with single full component were analysed. The usage of phraseological criteria is suggested for identification of minimal idioms' status. General and specific features of MFI in comparison with compounding fixed phrase exposed through the instrumentality of these phraseological criteria.

Key words: the fixed phrase, a minimal idiom, phraseological criteria, a full subordinate component.

УДК 811.111'255.4

Юлія КОЛЯДИЧ

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕВФЕМІЗМІВ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню функціонально-прагматичних особливостей евфемічних одиниць в англomовному дискурсі. Автором запропоновано класифікацію загальноновживаних, арготичних, політичних евфемізмів; встановлено ознаки евфемічної конотації; на основі прагматичних особливостей вживання евфемізмів мовцями виділено функції евфемічних субститутів.

Ключові слова: евфемістичний субститут, функціонально-прагматичний розряд, евфемістичний потенціал, арготичні евфемізми, політична коректність.

Дослідження багатої за своєю онтологією проблеми евфемістичної субституції в англійській мові засвідчує виникнення різних підходів до трактування цього явища. Поділ евфемічної лексики на функціонально-прагматичні розряди та аналіз лексико-семантичних, словотвірних та функціонально-прагматичних особливостей евфемізмів призводить до розбіжностей способів їх творення, визначення мотивів вживання мовцями, сфер дистрибуції та їх стильової належності.

Теоретико-методологічну основу нашої розвідки становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників А. Кацева, Н. Босчаєвої, К. Хем, Дж. Лоуренса, В. Ноубла, К. Аллана, К. Баррідж, І. Алексєєвої, С. Відлак, В. Кравченка, Б. Ларіна, Н. Розанової та ін. Але особливості зв'язку евфемії з іншими соціолінгвальними тенденціями узусу, а саме табу, арго, дисфемією, «політичною коректністю», сленгом тощо залишаються недостатньо дослідженими [6;7;8].

Метою статті є визначення особливостей лінгвальної природи та функціонування евфемічних субститутів, виявлення взаємодії денотативного та конотативного аспектів евфемічної лексики, окреслення семантичних, функціонально-прагматичних та словотвірних особливостей евфемізмів.

В сучасних лінгвістичних студіях евфемізми розглядаються як одиниці вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що використовуються для заміни прямих найменувань, вживання яких з соціально чи психологічно зумовлених причин вважається небажаним. Розширене трактування евфемізмів зумовлено тим, що сучасні евфемізми сфер реклами, політики, медицини тощо необов'язково є заміниками грубого чи образливого слова, денотат не у всіх випадках різко негативний, а спектр причин вживання мовцями сучасних евфемізмів дещо різноманітніший, аніж традиційно вважалось раніше [9]:

- бажання бути ввічливим (виявлення поваги, прагнення звучати «аристократично», бажання пом'якшити неприємний факт чи уникнути дискримінації тощо): *memorial service (funeral)*; *grief*

therapist (undertaker); optically darker, visually challenged (blind), overweight (fat), advanced in years (old);

- намір здійснити прагматичний вплив на адресата (намагання підвищити статус особи чи якість речей, бажання підняти настрій, переконати аудиторію тощо): *modern, regular (small); Mexican two-step, Montezuma's revenge, Napoleon's revenge (diarrhea);*

- намір уникнути будь-якого виду табу: *Great leveller, final curtain, call (death); intoxicated, balmy (drunk);*

- прагнення завуалювати негативні аспекти дійсності в межах певної професійної, соціальної чи вікової групи: *action, operation, program (invasion, attack); legally accurate, factually challenged (containing false information).*

До політичних евфемізмів деякі лінгвісти відносять такі лінгвальні вияви інакомовності, в яких відображаються соціальні погляди носіїв мови, її інтенції, вербальні стратегії тощо. Політичне інакомовлення та евфемія справді мають спільні риси. До них можна віднести соціальну детермінованість їх утворення у мові, бінарне протиставлення паралельних найменувань, прагнення до «завуальювання» поняттєвого компоненту в семантиці слів. Деякі лінгвісти (І. Гальперін, А. Кацев) вважають, що термін «політичні евфемізми» охоплює назви понять, які створено з метою перекручування фактів, зокрема, суспільно-політичних [1;2;6;7].

Безперечно, аналізуючи евфемізми, слід зауважити, що табуюванню підлягають не самі поняття, а тільки їх прямі найменування: у своєму денотативному значенні евфемізми повинні повністю збігатися з табуйованими словами. Отже, тезу про те, що політичні евфемізми є тільки політкоректним висвітленням понять, вважаємо виправданою. Однак із цим важко погодитись, оскільки навряд чи можна сприйняти твердження про те, ніби політичні евфемізми своїм денотативним значенням не збігаються з табуйованими назвами понять чи з будь-якими найменуваннями, що потребують «завуальювання» або заміни. Водночас немає сумніву в тому, що політичні евфемізми більше ніж інші види евфемії наближаються до криптології (У. Фрідман) та інших видів інакомовлення.

Складність розмежування політичної інакомовності та політичної евфемії полягає в тому, що паралельні найменування, які наводяться в ролі прикладів евфемізмів у політичній лексичі,

семантично позитивні за своєю внутрішньою формою або за новим матеріальним втіленням на відміну від описових політичних виразів, які можуть мати будь-яке емоційно-експресивне забарвлення. У подібних випадках для розмежування евфемії та інакомовлення як такого залучається додатковий екстралінгвістичний фактор – соціальна значущість і негативність або позитивність похідного поняття на основі загальноприйнятих соціальних оцінок.

Враховуючи прагматичні особливості вживання евфемізмів та запропоновані їх трактування нами виділено наступні функції евфемічних субститутів: вуалітивна, конспіративна, дистортивна, кооперуюча, елевативна, превентивна та риторична.

Вуалітивна – виявляє прагнення адресанта приховати аспекти дійсності, про які він не бажає говорити відверто. Вуалітивна функція притаманна усім без винятку евфемізмам; інші функції діють поряд з вуалітивною та можуть бути більш або менш виражені. Особливо чітко ця функція евфемізмів простежується в мовленні політиків та громадських діячів. З метою приховати політичні реалії, які можуть викликати негативну реакцію публіки, мовці використовують одиниці типу *game (war)*, *rectification of frontiers*, *transfer of population (deportation)*, *to stretch the truth*, *to embroider the truth (to lie)* [3;9].

Конспіративна – виявляється у навмисній евфемізації неприйнятних аспектів реальності членами певної соціальної, професійної чи вікової групи задля ускладнення сприймання інформації особами, що до групи не належать: *magpie (machine-gun)*, *company*, *customer (CIA, FBI)*, *to hemorrhage (to bleed)*, *D & C (abortion)*. Конспіративна функція евфемізмів тісно пов'язана з функціями аргументації та сприяє можливості ідентифікації мовцями членів своєї групи, дозволяє їм спілкуватися, розуміти один одного та ізолювати себе від інших мовців, що не здатні адекватно інтерпретувати інформацію, якою обмінюються члени групи.

Дистортивна – спричинює спотворене відображення інформації у свідомості адресата й може бути результатом вуалітивної чи конспіративної функції й притаманна політичним, медичним евфемізмам та евфемізмам реклами. Дистортивна функція евфемізмів є близькою до вуалітивної, проте приховування таким чином інформації набуває більших масштабів. Евфемізми,

що виконують цю функцію, вживаються для найменування найнеприйнятніших для адресанта аспектів дійсності. Дистортивна функція евфемізмів найбільш негативно впливає на ефективність комунікації та заважає досягненню мовленнєвого співробітництва, тобто виключає реалізацію кооперуючої функції: *democracy (dictatorship), rescue mission, brotherly help (invasion)* [3;9].

Кооперуюча – відбиває прагнення комунікантів зберегти мовленнєве співробітництво для вирішення завдань спілкування (притаманна більшості евфемізмів, які вживаються з метою уникнення дискримінації): *vertically challenged (short), physically handicapped (crippled), developmentally disabled (retarded), hearing-impaired (deaf), visually challenged (blind), overweight (fat)* [9].

Елевативна – репрезентує аспекти реальності у позитивнішому світлі, гіперболізуючи низькі чи середні стандарти. Здебільшого елевативними евфемічними одиницями номінуються професії, організації чи установи, товари та послуги, що за інших обставин не привернули би уваги адресата: *large (medium-sized), average-looking (ugly), embalming surgeon (undertaker), access controller (doorman), sanitation engineer (dustman), podiatrist, chiropracist (corn-cutter)* [3;9].

Превентивна – передбачає використання евфемічних слів та виразів як альтернативи давніх табу, які ще збережені у свідомості людини (евфемізми на позначення денотатів фізіології людини, смерті, релігійної тематики тощо): *Cape of Good Hope, Temple of Venus (female genitals), Father of Lies, old boy, Prince of evil (devil), Creator, Almighty, Savior (God), to sleep (to be dead), to answer the final summons, to pass away (to die)* [3;9].

Риторична – полягає у намаганні мовця певним чином впливати на ціннісні установки адресата, змінювати його ставлення до повідомлюваного, спонукати адресанта до відповідних дій: *to re-engineer (to fire), de-luxe (expensive), economy (cheap), message (commercial)* [3;9].

Залежно від обставин комунікативної ситуації, прагматичного наміру мовця, мотивації вживання та інших чинників евфемізми названих функціонально-прагматичних розрядів можуть виконувати одну або декілька з семи виділених функцій. Кооперуюча функція евфемізмів відсутня у випадках, коли їх вживання зумовлене свідомим наміром реципієнта приховати

важливу інформацію та ввести його в оману, що спричиняє комунікативний конфлікт – спотворене відображення інформації у свідомості адресата або її нерозуміння. У всіх інших випадках вживання евфемізмів кооперуюча функція збережена, оскільки їх використання не веде до комунікативного конфлікту. Превентивна функція здебільшого характерна для евфемізмів на позначення тем-табу релігії, смерті та стигматичних хвороб, що вживаються внаслідок релігійних табу на прямі номінації. Риторична та вуалітивна функції у певних мовленнєвих ситуаціях та залежно від денотата можуть бути властиві усім функціонально-прагматичним розрядам евфемізмів; конспіративна та дистортивна – лише арготичним евфемізмам; елевативна функція здебільшого спостерігається при вживанні евфемізмів сфери реклами та «політичних некоректностей», однак іноді може бути властива загальноновживаним евфемізмам з гумористично-іронічним ефектом.

Евфемістичний потенціал за А. Кацевим визначається як ступінь здатності евфемізму виконувати свою основну функцію – завуальювати неприйнятні об'єкти дійсності, викликаючи у свідомості реципієнта позитивніші, порівняно з прямою номінацією, асоціації [7]. Слушною з цього приводу є також думка В. Великогороди стосовно семантики евфемічних одиниць «переважаючим компонентом яких є конотація, що виражає емотивно-оцінне ставлення мовця до дійсності та надає евфемічному висловлюванню експресивного ефекту» [5, с. 9]. Незважаючи на можливий конфлікт особистого та соціального, евфемістична конотація лексеми здебільшого виражає негативну оцінність денотата та прагматичний намір мовця її підвищити.

В лінгвістиці відомі вдалі спроби окреслити коло понять позамовної дійсності, номінації яких підлягають дії табуїстично-вербальної заборони (Р. Холдер, В. Кравченко, В. Заботкіна, А. Бертрам), значну увагу було приділено соціолінгвістичному аспекту дослідження евфемії (А. Кацев, Н. Босчаєва), класифікації евфемічної лексики, здійсненої здебільшого за лексико-семантичним або стилістичним критерієм [1;2;7].

Оскільки лексика англійської мови в останні десятиріччя значно поповнилася одиницями інакомовлення (double speak) та «політичної коректності» (political correctness), лексико-семантичні та стилістичні класифікації евфемізмів згаданих дослідників не

віддзеркалюють увесь спектр мотиваційних чинників вживання мовцями евфемічних субститутів та не враховують прагматичні особливості неологічних евфемізмів-англізмів. Так, евфемістичні одиниці класифікуються за такими чинниками: функціонально-прагматичний (функції евфемізмів, мотивація вживання, вплив на реципієнта), дистрибутивний (сфера використання) та лексико-семантичний (лексико-семантичні центри атракції евфемізмів у межах кожного розряду класифікації). За основу поділу евфемізмів на розряди нами було взято їх функціонально-прагматичні характеристики зі словників евфемізмів, засобів масової інформації, політичних документів та художньої літератури, де відібрано евфемічні субститути, які за сферою дистрибуції розподілено за наступними функціонально-прагматичними розрядами:

а) загальноновживані евфемізми – первинний мотиваційний чинник – глибоко вкорінені у свідомості людини реліктові чи соціальні табу: *old Hornie, Nick, Tempter (devil); the Almighty, the Eternal (God); Adam stuff, Eastern substances, E (drugs); XXX (porno movie)*;

б) арготичні евфемізми – первинні мотиваційні чинники – уникнення соціального табу в межах групи комунікантів, досягнення бажаного прагматичного впливу на реципієнта, збереження секретності всередині групи: *device, egg, counter-force weapon (bomb); therapeutic misadventure, diagnostic misadventure of the highest magnitude (death of a patient); studio (one-room apartment)*;

в) евфемізми «політичних некоректностей» – первинний мотиваційний чинник – ввічливість (уникнення будь-якої дискримінації): *mobility impaired, inconvenienced, otherly abled (crippled); mailperson (mailman); garbologist, sanitation engineer (rubbish-collector); yid (Jew)*.

Розподіл евфемічної лексики на функціонально-прагматичні розряди та вибір самих евфемізмів передбачає врахування наступних критеріїв:

- мотиваційні чинники евфемізації у функціонально-прагматичному розряді;
- пріоритетність вживання евфемізмів функціонально-прагматичних розрядів в сучасній англійській мові;

- ступінь табуйованості денотатів функціонально-прагматичного розряду;
- ступінь синонімічної атракції в межах розряду.

Загальноживані евфемізми використовуються широким колом мовців у різноманітних мовленнєвих ситуаціях і охоплюють теми-табу релігії, смерті, анатомії, фізіологічних процесів, статевого життя, негативних суспільних виявів та людських вад тощо.

Мотивацією вживання евфемізмів на позначення сигніфікатів цих тем-табу є реліктові та соціальні табу: страх людини перед надприродними силами виступає основою релігійно-забобонних табу, а згодом пов'язується з почуттями огиди та сорому, які стають основними мотиваційними чинниками вживання вербальних субститутивів сигніфікатів статевого життя, анатомії, фізіологічних функцій та людських вад. Загальноживані евфемізми можуть бути абсолютними синонімами й використовуватися на позначення однакового денотата, належати до одного й того ж стилю: *Prince of darkness*, *Lord of the Flies*), частковими синонімами з різноманітними семантичними відтінками, що належать до різних стилів: *to call it quits* – розмовний стиль, *to go* – нейтральний стиль, *to join the feathered choir* – художній стиль.

Арготичними евфемізмами, за В. Великородою, вважаються засоби вторинної номінації, прагматичним мотивом вживання яких є прикриття з якоїсь причини неприйнятних явищ та понять дійсності в межах певної професійної чи соціальної сфери. Їх дослідниця розподіляє на три основні групи за пріоритетними сферами вживання: політичні евфемізми (*limited air strike – bombing*, *to pacify*, *to neutralize – to kill*; *fundamental truth*, *categorical inaccuracy – a lie*, *to carry a card – to be a member of the Communist party*), медичні евфемізми (*pharmacological preference (drug addiction)*, *cardiac arrest (heart attack)*) та евфемізми сфери реклами (: *starter home (small house)*, *compact car (small car)*)[5, с. 10].

Арготичні евфемізми медичного дискурсу використовуються для пом'якшення болісної для реципієнта реальності, своєрідного «кодування» звичайних медичних назв термінами та приховування помилок лікарів. Для більшості евфемізмів сфери реклами

характерно їх творення способами гіперболізації та елевації. Вживання арготичних евфемізмів політики, медицини та реклами в засобах масової інформації свідчить про те, що вони виходять за межі первинної сфери своєї дистрибуції.

Особливістю всіх арготичних евфемізмів є їх вихід за межі джерела походження та використання – певної групи – і вживання їх людьми, що до групи не належать, значною мірою внаслідок популяризації через засоби масової інформації: тобто відбувається функціональна переорієнтація арготичних евфемізмів – їх перехід з арго до лексики широкого вжитку.

Втрата та поповнення евфемістичним словником своїх одиниць зумовлюється зникненням об'єктів чи мотивів табування та втратою евфемізмами їх евфемістичності, результати зміни якої простежуємо на прикладі евфемістичних ланцюжків – рядів евфемізмів одного й того ж стигматичного денотата, розташованих у хронологічній послідовності заміни одного евфемізму іншим через втрату попереднім своїх евфемічних властивостей. Тенденція евфемізмів до втрати свого евфемістичного потенціалу та їх заміни евфемізмами-неологізмами значною мірою властива функціонально-прагматичному розряду евфемізмів «політичних некоректностей» [3; 9]:

- 1) *old – elderly – golden agers – senior citizens – gerontologically advanced, advanced in years, chronologically advantaged, chronologically gifted, distinguished, experientially enhanced, advanced in years* (похилого віку);
- 2) *crippled – handicapped – disabled, handi-capable – differently abled – challenged – special, otherly abled, afflicted* (з фізичними вадами);
- 3) *retarded – special – exceptional* (розумово відсталий);
- 4) *black – darky – colored – African American – non-white* (чорношкірий);
- 5) *to fire – to select out, to deselect, to dismiss, to lay off, to release, to non-renew – to de-layer, to re-engineer, to downsize, to restructure, to dehire – to excess, to dislocate, to displace, to rightsize, to put into the mobility pool* (звільняти працівників).

Таким чином, евфемічні субститути як вид експресивно забарвленої лексики мають складнішу смислову структуру, ніж

нейтральна лексика: евфемізмам властива конотативна семантика, що вбирає в себе всю інформацію і реалізує оцінну та емоційну функції. Емотивно-оцінний компонент разом з основою оцінки утворює конотацію евфемізмів, що призводить до переваги прагматичного компонента евфемічних одиниць над сигніфікативним. Евфемічна конотація визначає прагматичне значення евфемізмів – інформацію про суб'єктивно-оцінне, емоційне ставлення до денотата чи самої прямої номінації.

Послаблення евфемістичного потенціалу з часом веде до перетворення деяких евфемізмів на терміни-табу. Вищий евфемістичний потенціал притаманний новотворам широкої семантики, оскільки завдяки великій кількості асоціативних зв'язків використання зазначених лексичних одиниць підвищує ймовірність уникнення негативної конотації.

Подальше дослідження явища евфемії в лінгвістичному дискурсі може здійснюватися шляхом вивчення особливостей взаємодії евфемії та сленгу, розмежування евфемії та інакомовлення, компаративного дослідження евфемізмів у британському та американському варіантах англійської мови, стилістичної класифікації евфемізмів з урахуванням евфемізмів-неологізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азнаурова Э.С. Функционально-стилистическая и коммуникативно-прагматическая вариативность лексических единиц в системе языка и речи Текст. / Э.С. Азнаурова // Проблемы вариативности в германских языках. – М., 1988. – С. 5-6.
2. Антрушина, Г.Б. Лексикология английского языка Текст. / Г.Б. Антрушина, О.В. Афанасьева, Н.Н. Морозова. М.: Издат. дом «Дрофа», 2001. – С. 210-216.
3. Большой словарь иностранных слов в русском языке Текст. – 14 изд., испр. – М., 2002. – С. 570.
4. Бушуева, Т.С. Прагматический аспект эвфемизмов и дисфемизмов в современном английском языке Текст. : автореф. дис. . канд. филол. наук: 10.02.04 / Т.С. Бушуева. – М.: Изд-во МПГУ, 2005. – 18 с.

5. Великорода В.Б. Семантичі та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові. – автореф. канд. дис. – Л.: ЛНУ Імені Івана Франка, 2008. – 19с.

6. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. языке, 1958. – 459 с.

7. Кацев А.М. Евфемия в современном английском языке. Опыт социолингвистического описания. - Канд.дис. – Л.: ЛГПИ имени А.И. Герцена, 1977. – 20с.

8. Розанова Н.Н. Речевые одежды Москвы // Русская речь. – 1994. – №3. – С. 50-51.

9. Rawson H. Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. (Revised Edition). – N.Y., Crown Publishers Inc. 1995. – 463p.

Ю. КОЛЯДИЧ

ФУНКЦИОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЭВФЕМИЗМОВ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию функционально-прагматической характеристики эвфемизмов в англоязычном дискурсе. Автором предложена классификация общеупотребительных, арготических, политических эвфемизмов; установлены признаки эвфемической коннотации; на основе прагматических особенностей использования эвфемизмов в речевой деятельности выделены функции эвфемических субститутов.

Ключевые слова: эвфемистический субститут, функционально-прагматический разряд, эвфемистический потенциал, арготические эвфемизмы, политическая корректность.

Y. KOLYADYCH

FUNCTIONAL AND PRAGMATIC PECULIARITIES OF EUPHEMISMS IN THE ENGLISH DISCOURSE

The article is devoted to the functional and pragmatic characteristics of euphemisms in the English language discourse. The author gives classification of commonly used, argotic, political euphemisms; identifies specific features of euphemistic connotation and reveals functions of euphemistic substitutes on the basis of pragmatic peculiarities while using euphemisms in speech.

Key words: euphemistic substitute, functional-pragmatic group, euphemistic potential, argo, political correctness.